

**IV МЕЃУНАРОДЕН НАУЧЕН СИМПОЗИУМ
ЛОКАЛНИТЕ КУЛТУРНИ ОБЕЛЕЖЈА КАКО ТОПОСИ
ВО КНИЖЕВНОСТА ЗА ДЕЦА ПО ПОВОД ЈУБИЛЕЈОТ
90 ГОДИНИ ОД РАЃАЊЕТО НА ВИДОЕ ПОДГОРЕЦ
(1934 – 2024)**

Струмица, 13 – 14 декември 2024

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

Научниот симпозиум е дел од проектот:
„Локалните културни обележја како топоси во книжевноста за деца“ поддржан од Општина Струмица во
рамки на програмата G1 за поддршка на ЛЕР

ЗГ „Иван Василевски“
Струмица, 2026

IV МЕЃУНАРОДЕН НАУЧЕН СИМПОЗИУМ ЛОКАЛНИТЕ КУЛТУРНИ
ОБЕЛЕЖЈА КАКО ТОПОСИ ВО КНИЖЕВНОСТА ЗА ДЕЦА ПО ПОВОД
ЈУБИЛЕЈОТ 90 ГОДИНИ ОД РАЃАЊЕТО НА ВИДОЕ ПОДГОРЕЦ (1934 –
2024)

Струмица, 13 – 14 декември 2024

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

Издавач:

Здружение на граѓани „Иван Василевски“, Струмица

За издавачот:

м-р Сузана Мицева

Уредник:

д-р Ана Витанова-Рингачева

Рецензенти:

д-р Марина Спасовска

д-р Марина Даниловска

Лектор:

Александар Димитров

Компјутерска и графичка подготовка:

Димитар Мицев

IP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

316.723:82-93(062.552)

821.163.3-3.09Подгорец, В.(062.552)

МЕЃУНАРОДЕН научен симпозиум Локалните културни обележја како топоси
во книжевноста за деца (4)

IV Меѓународен научен симпозиум Локалните културни обележја како топоси
во книжевноста за деца по повод јубилејот 90 години од раѓањето на Видое
Подгорец [Електронски извор] : (1934–2024) : Струмица, 13–14 декември 2024 :
зборник на трудови / [уредник Ана Витанова-Рингачева]. - Струмица : Друштво
за наука, литература, култура и уметност "Иван Василевски", 2026

Начин на пристапување (URL):

<https://nota.mk/wp-content/uploads/2026/08/Зборник-Подгорец.pdf>.

- Текст во PDF формат, содржи 150 стр., илустр. - Наслов преземен од

екранот. - Опис на изворот на ден 21.08.2026. - Фусноти кон текстот. -

Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-66724-5-4

а) Подгорец, Видое, 1934-1997 -- Критики и толкувања -- Собири б)

Локална култура -- Книжевност за деца -- Собири

COBISS.MK-ID 69441797

Уредувачки одбор

д-р Ана Витанова-Рингачева – Универзитет „Гоце Делчев“ (Македонија)

д-р Јарослав Отченашек – Институт за етнологија при Чешката академија на науки во Прага (Чешка)

д-р Милутин Ђуричковић – Институт за децју књижевност, Београд (Србија)

д-р Валентин Петрусенко – Универзитет „Паисий Хилендарски“, Пловдив (Бугарија)

д-р Александар С. Павловић – Институт за српску културу Приштина – Лепосавић (Србија)

д-р Љиљана Тијанић-Костић – Педагошки факултет, Ужице, (Србија)

д-р Драгана Цвијовић, Институт за српски језик САНУ, Београд (Србија)

д-р Валентина Радуловић – (Црна Гора)

д-р Билјана Рајчинова-Николова – Институт за македонска литература (Македонија)

м-р Сузана Мицева – (Македонија)

**IV МЕЃУНАРОДЕН НАУЧЕН
СИМПОЗИУМ ЛОКАЛНИТЕ КУЛТУРНИ
ОБЕЛЕЖЈА КАКО ТОПОСИ ВО
КНИЖЕВНОСТА ЗА ДЕЦА ПО ПОВОД
ЈУБИЛЕЈОТ 90 ГОДИНИ ОД РАЃАЊЕТО
НА ВИДОЕ ПОДГОРЕЦ (1934 – 2024)**

Струмица, 13 – 14 декември 2024

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

СОДРЖИНА

ВЕСНА МОЈСОВА-ЧЕПИШЕВСКА	6
РОМАНОТ „БЕЛОТО ЦИГАНЧЕ“ И СКАЗНАТА „ГРДОТО ПАЈЧЕ“	6
ЛИЛЈАНА МАКАРИЈОСКА, БИСЕРА ПАВЛЕСКА-ГЕОРГИЕВСКА.....	11
ФРАЗЕОЛОГИЈАТА ВО РОМАНИТЕ НА ВИДОЕ ПОДГОРЕЦ.....	11
МАРИНА СПАСОВСКА, МАРИНА ДАНИЛОВСКА	21
„БЕЛОТО ЦИГАНЧЕ“ – ПЛОДОНОСНО ПОЛЕ НА ФРАЗЕОЛОШКИ ИЗРАЗИ.....	21
СУЗАНА МИЦЕВА	30
ТОПОНИМИТЕ И НАРОДНАТА ЛЕКСИКА КАКО НОСИТЕЛИ НА ФОЛКЛОРНИОТ ИДЕНТИТЕТ ВО РОМАНОТ ЗА ДЕЦА „БЕЛОТО ЦИГАНЧЕ“	30
АНА ВИТАНОВА-РИНГАЧЕВА, АЛЕКСАНДАР ДИМИТРОВ.....	37
ПЛАНИНАТА КАКО ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛЕН И МИТСКИ СИМБОЛ ВО РАСКАЗИТЕ НА ВИДОЕ ПОДГОРЕЦ.....	37
БОЈАНА КОСТОВА	45
СЛОВЕНСКИТЕ БОЖЕСТВА КАКО ЕЛЕМЕНТИ ВО РОМАНОТ „ПЕРУНОВИТЕ ПОТОМЦИ“ ОД ВИДОЕ ПОДГОРЕЦ.....	45
ВАЊА ИЗОВА ВЕЛЕВА	49
КНИЖЕВНОСТА ЗА ДЕЦА И МЛАДИ– СОВРЕМЕНИ ТОЛКУВАЊА, РЕФЛЕКСИИ И ПРЕДИЗВИЦИ	49
ЈОВАНКА ДЕНКОВА.....	58
КНИЖЕВНОСТА ЗА ДЕЦА – КАКО ПРИЛИКА ДА УЧИМЕ ЗА СВЕТОТ ОКОЛУ НАС И ПОДАЛЕКУ.....	58
АЛЕКСАНДРА ЈУРУКОВСКА	69
ГРАНИЧНИТЕ СОСТОЈБИ: ДА СЕ НАДОМЕСТИ НЕНАДОМЕСТЛИВОТО ВО СКАЗНАТА „РОКЧЕТО“ ОД НИКОЛА МАЦИРОВ.....	69
ВИОЛЕТА ТАНЧЕВА-ЗЛАТЕВА	76
ЈАЗИКОТ НИ Е ЗАВЕТ ОД ДЕДОВЦИТЕ	76
ИВАН КОТЕВ	82
„СОПАТНИЦИ НА ДЕТСТВОТО“ ОД ВИДОЕ ПОДГОРЕЦ – ПРОЗОРЕЦ КОН СВЕДСКАТА И МАКЕДОНСКАТА ЛИТЕРАТУРА ЗА ДЕЦА.....	82
ЈАРОСЛАВ ОТЧЕНАШЕК	90
КЊИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦУ БОЖЕНЕ ЊЕМЦОВЕ.....	90
ДРАГАНА ЦВИЈОВИЋ, ЈОВАНА ШЋЕПОВИЋ.....	96
ЛЕЗИЌКО -СТИЛСКИТЕ КАРАКТЕРИСТИКИ РОМАНА „ОВО ЈЕ НАЈСТРАШНИЛИ ДАН У МОМ ЖИВОТУ“ ЈАСМИНКА ПЕТРОВИЋ.....	96
МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ.....	105
УПОТРЕБА ФРАЗЕОЛОГИЗАМА КАО ИЗВОР ХУМОРА У РОМАНОТ ЗА ДЕЦУ <i>ПУСТОЛОВ</i> В. АНДРИЋА.....	105
ВЕСНА ТОДОРОВ	113
МЕТОДИЧКИ ПРИСТУПИ У ТУМАЧЕЊЕ НЕПОЗНАТИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА У ПРИЧАМА ЗА ДЕЦУ	113
АЛЕКСАНДАР С. ПАВЛОВИЋ.....	120
ЧЕМУ СЛУЖИ АМКАЊЕ ЈАЈА? – ПРИЛОГ ИСТРАЖИВАЊУ ЕЛЕМЕНТА ФОЛКЛОРА НАМЕЊЕНОГ ДЕЦИ У КОНТЕКСТУ ОБИЧАЈНО-ОБРЕДНИХ ПРАКСИ О БЕЛИМ ПОКЛАДАМА КОД СРБА У ШАРПЛАНИНСКОЈ ЖУПИ СИРИНИЋ.....	120
ВАСИЛ ДРВОШАНОВ.....	137
ЗБОРООБРАЗУВАЧКИТЕ ДИЈАЛЕКТИЗМИ ЗА ИЗРАЗУВАЊЕ ЧУВСТВЕН ОДНОС ВО ЗБИРКАТА РАСКАЗИ <i>БРАЌАЌИ СЕ ВО БОРИЕВО</i> ОД ВИОЛЕТА ТАНЧЕВА-ЗЛАТЕВА.....	137
КАТЕРИНА ПАНОВ-КОЖАРОВ.....	147
АПСУРДОТ ВО ФУНКЦИЈА НА ЛЕПОСЛОВИЕТО ВО ПРВИОТ РОМАН ЗА МЛАДИНЦИ НА ВЕНКО АНДОНОВСКИ „ИМАШ ПЧЕЛА НА НОСОТ“	147

ПЛАНИНАТА КАКО ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛЕН И МИТСКИ СИМБОЛ ВО РАСКАЗИТЕ НА ВИДОЕ ПОДГОРЕЦ

Апстракт: Овој труд ги анализира расказите на Видое Подгорец со посебен фокус на симболичкото и митското значење на планината и дрвото како доминантни асоцијативни точки поврзани со детството и сеќавањето. Детството во неговата проза се интерпретира како иницијациско патување и почетна фаза на процесот на созревање, кој е тесно поврзан со планинскиот простор, особено со Беласица. Планината се појавува како амбивалентен простор – истовремено засолниште од надворешниот свет и симболична граница меѓу различни егзистенцијални и духовни сфери. Нејзината големина и достапност ја поставуваат како метафора на искушение и надминување на навидум непремостливото. Воедно, таа се воспоставува како извор на живот и како егзистенцијална основа, во буквална и преносна смисла, како за книжевните ликови, така и за авторот. Целта на трудот е да се покаже дека Подгорец ја обликува планината како повеќезначен симбол, асоцијативно поврзан со митската концепција за „оската на светот“ (axis mundi).

Клучни зборови: Видое Подгорец, Беласица, планина, дрво, митска слика, детство, иницијација.

Вовед

Мотивот на планината претставува еден од значајните симболички топоси во книжевноста, особено во делата кои црпат инспирација од народната традиција и митската свест. Во различни културни и религиски контексти, планината се појавува како симбол на возвишеност и духовност, но и како простор на премин меѓу различни светови. Оваа повеќеслојна симболика е особено присутна и во расказите на Видое Подгорец, каде планината добива многузначна функција. Во прозата на Подгорец, планината не функционира единствено како географски предел, туку како носител на длабоки културни, духовни и митски значења. Таа се препознава како сакрален простор, поврзан со иницијацијата, искушението и егзистенцијалното созревање, но и како суштински елемент на животот на локалното население во подбеласичките предели. Во тој контекст, Беласица е особено важна, не само како личен простор на локалното население, туку и како простор впишан во колективната меморија на македонскиот народ. Иако Беласица е поврзана со значајни историски случувања и на нејзините падини се наоѓа тромеѓето на трите соседни земји, нејзиното значење се проширува во сферата на сакралното преку народните претстави за светата планина како посредник меѓу земното и небесното. Во таа смисла, планината и нејзините природни форми, вклучително и водопадите, добиваат симболичка вредност која произлегува од народната религија и културните претстави за природата. Светата планина и светата гора се можеби најраспространетиот и најшироко застапениот тип на свето место, од каде што луѓето од предисториските времиња, па сè до денес, ги лоцираат своите светилишта водени од идејата да бидат што поблиску до Небото, небеските височини, Божествата и до Царството Божје (Ристески 2005: 284). Водопадите во близина на Колешино, родното место на Подгорец, се клучната точка во која се среќаваат историјата, преданието и сегашноста. Иако не постои

строго фиксирано „народно предание“ за самиот водопад како митска личност или силен дух, локалните жители му придаваат специфична магична и сакрална вредност. Се вели дека местото го чува „култот на водата“ и народот му припишува карактеристики на мистичност и посебност.

Целта на овој труд е да ја истражи митската и симболичката функција на планината во расказите на Подгорец, при што посебно внимание се посветува на нејзиното толкување како архетипски простор и „оска на светот“ (axis mundi). Текстуалната интерпретација на избраните раскази од корпусот на Подгорец е направена со цел да се идентификуваат симболичките и мотивските структури поврзани со планината. Дополнително го користиме и компаративниот метод со кој се доведуваат во врска наративните претстави кај Подгорец со универзалните митолошки модели за светата планина, особено концептот на „axis mundi“. Преку дихотомијата меѓу сакралното и профаното, поставена од Елијаде, како и архетипските симболи, истражувањето ги зема предвид локалните преданија, народните верувања и колективната меморија поврзана со Беласица. На тој начин планината се толкува не само како книжевен елемент во расказната структура, туку и како културен архетип со длабоки антрополошки и митолошки импликации.

Беласица во народното предание и културната меморија

„Планината е толку стара, па можеле во неа да се случат секакви чуда. Ама гледаш, таа молчи, никому ништо не кажува, а уште помалку сака да си ги открие своите тајни што ги носела и чувала низ вековите“

(„Воденичарскиот камен од сказните“)

Во македонската културна традиција, планината зазема исклучително значајно место како симболички, историски и митски елемент на колективната свест. Таа е поврзана со легендарни преданија, историски настани, простори на засолниште, како и со разновидни народни верувања кои ја потврдуваат нејзината повеќеслојна функција. Во расказите на Видое Подгорец се препознава длабоката релација меѓу човекот и природниот простор. Преку наративните описи на природата и преку односот на ликовите кон планинскиот пејзаж, авторот ја нагласува потребата од хармоничен однос меѓу човекот и неговата природна средина. Во таа смисла, планината се воспоставува како симбол на трајност, стабилност и сила, кој стои во контраст со минливоста и крехкоста на човечкиот живот. Таа истовремено функционира и како носител на колективната меморија во која Беласица е таинствена, мистична и огромна.

Има под Беласица една огромна подземна река. Секоја вечер, кога ќе заспие светот, нејзината бучава се носи под планината како страшна закана. Ќе се излие или не – тоа не е моја работа да пророкувам. Ако ја налутите, може и тоа да се случи. Ќе рикне од длабочините на земјата, ќе ги скрши карпите што ја стегаат меѓу себе и сè ќе поплави („Ајазо“).

Во расказите на Подгорец има многу вакви претстави за митската сила на планината, за големите води што таа ги носи, за подземните сили што ги чува во подножјето, за митските суштества и сл. Во поширок културолошки контекст, планините во македонската традиција често се поврзуваат со митски претстави за создавањето на светот, како и со библиски мотиви, меѓу кои и преданијата за

потопот и застанувањето на коработ на Ное на планински врвови, со што им се припишува посебен сакрален статус. Речиси секоја поголема планина, секој повисок планински врв во Македонија, според локалните народни преданија, е поврзан со времето на митското создавање на светот. Се разбира, овој знак на исклучителна светост бил доволен за тоа овие планини да го понесат иницијалниот код на светост (Ристески 2005: 285–286).

Под Туле-бунар тече поток, чија вода не може да се види ни во најсончевите денови во годината... Гргорот на невидливата вода има некој морничав темен, мрачен звук, како да доаѓа од неизмерлива длабочина, од некој друг, приказничен свет... Но во најмрачните катчиња на Туле-бунар живеела и последната ламја, па стравот од неа го победуваше нашето детско љубопитство да сирнеме во мракот на тоа рибје царство (извадок од „Последната ламја“).

Во народните приказни поврзани со овој предел, природата се појавува како жив, чувствителен и анимиран простор, кој истовремено ги штити луѓето, но и ги предупредува дека со нивните постапки ја нарушуваат природната рамнотежа. Во однос на конкретниот простор на Беласица, народната етимологија и усната традиција нудат повеќе интерпретации за потеклото на нејзиното име. Според едно предание, името се поврзува со белината на снегот кој во зимските месеци ја покрива планината, создавајќи впечаток на „бела сидина“ на хоризонтот. Друго предание го доведува името во врска со трагичните последици од битката кај Беласица (1014 година), при што белите превези на ослепените војници стануваат симболичка основа за именувањето. Овие наративи ја нагласуваат тенденцијата на народната традиција да ја интерпретира природата преку историски и симболички рамки, претворајќи ја планината во место на меморија и значење.

Мотивот на планината низ призмата на сеќавањето

Мотивот на сеќавањето претставува еден од клучните структурни и семантички механизми во литературата, преку кој се пристапува кон книжевниот текст. Во книжевен контекст, тоа се јавува како медиум преку кој се воспоставува индивидуалниот и колективниот идентитет, како и како средство за создавање емотивна и симболичка длабочина во наративот. Сеќавањето е феномен врзан со самиот концепт на постоењето, оти начинот, како и обликот на нечие сеќавање длабоко се поврзани со индивидуалниот профил на една личност... Сеќавањето од една страна е талог, од друга страна, извор на рефлексивност (следствено, на радоста и тагата, кои произлегуваат од неа) (Шелева 2008: 68–69). Во прозата на Видое Подгорец, мотивот на сеќавањето е тесно поврзан со просторното и природното обликување на детството, при што особено се истакнува планината. Авторот низ сеќавањата за планината ја испишува и својата биографија, емоциите коишто созреваа низ растењето, среќата дур бил во прегратка со планината и тагата поради разделбата. Во расказите, сеќавањето најчесто се активира преку слики на пејзажи, шумови, водотеци и планински предели – кои функционираат како „поттикнувачи“ на меморискиот наратив. На тој начин, минатото не е одвоена временска рамка, туку живо и повторно доживеано искуство што се реактуализира во сегашноста на раскажувањето. Во расказите на Подгорец планината и дрвото се најблиската асоцијација за детството и спомените за него. Детството е најдоминантната тема во прозата на Подгорец – детството како иницијално патешествие, како појдовна точка на созревањето.

Расказот „Дрво на спомените“ е одличен пример за текстуална интерпретација бидејќи во него авторот преку симболот на дрвото го реактуализира детството: „Старата липа на Јагликина Полјана умре. Вчера ја погоди гром. Стеблото се расцепи и дрвото падна.“ Во овој расказ, како и во многу други, планината и нејзините создателства (дрвото, изворите, водопадите) се елементи на мемориски пејзаж во кој се впишани личните и колективните искуства на детството, растењето и иницијацијата. „Под старата липа и во нејзината питома околина истекла најубавите години од моето детство.“ Во оваа смисла, сеќавањето кај Подгорец функционира како форма на „просторно сеќавање“, каде што местото станува носител на биографски и културни значења. Понатаму, мотивот на сеќавањето во неговите раскази може да се интерпретира и низ призмата на културната меморија, при што индивидуалните искуства се преплетуваат со поширокиот фолклорен и митски контекст на подбеласичките предели. Многу приказни од историското минато на македонскиот народ добиле своја легендарна форма и како такви се раскажуваат меѓу луѓето.

Под распуштените гранки на старата врба веќе се сновела мрежата на мрачката. Уште чекор-два и Стефан запрел записан. Својата ќерка Јана ја видел во прегратката на младиот бег. Му притемнело пред очите, ја кренал пушката и грмнал. Утредента покрај кладенецот ја нашле само водарката, убава Јана, погодена рамно во срцето (извадок од расказот „Јанин кладенец“).

Во таа насока, расказите на Подгорец го потврдуваат поширокото теоретско сфаќање дека сеќавањето во литературата функционира како процес на реконструкција на минатото, кој истовремено ја обликува и сегашната смисла на текстот, но и идентитетската позиција на субјектот што раскажува. Нараторот во овие раскази се идентификува со планината како место на неговото раѓање и созревање. Во расказите на Подгорец, особено во оние со зимски пејзажи и природни мотиви, планината е претставена како тивок и возвишен простор, оддалечен од секојдневниот живот. Таа често е опишана преку снегот, височините, чистиот воздух и тишината, што создава чувство на мистичност и недопирливост. Според теоријата на Мирча Елијаде, одредени природни простори во традиционалните култури стануваат „свети места“, односно центри на духовна сила. Во тој контекст, планината кај Подгорец може да се толкува како симболичен центар – место каде човекот се доближува до нешто повисоко и подлабоко од обичната реалност. Таа претставува граница меѓу познатото и непознатото, меѓу секојдневното и возвишеното. Во повеќе раскази, ликовите се соочуваат со предизвици токму во планинскиот простор. Патувањето низ планината често претставува симболично патување кон зрелост. Детските или младите јунаци минуваат низ стравови, неизвесност или физички напор, но токму преку тие искушенија растат и се зацврстуваат.

Митската слика за планината и дрвото во расказите на Подгорец

Теоретската основа на овој труд се темели на религиско-антрополошките и митокритичките согледувања за просторот, со посебен акцент на концептите на сакралниот простор. Во таа насока, значајна е теоријата на Мирча Елијаде, кој го развива концептот на дихотомијата меѓу сакралното и профаното како основен принцип на религиското доживување на светот. Според него, сакралниот простор не е хомоген, туку се конституира преку хиерофании – манифестации на светиот ред – кои воспоставуваат „центар на светот“ (axis

mundi), односно точка на космичка ориентација и комуникација меѓу различните онтолошки нивоа. Во оваа перспектива, планината, храмот или светото место претставуваат симболички центри преку кои се организира и се „космизира“ просторот, овозможувајќи му на човекот да се позиционира во таквата поставеност. Овој модел на сакрален простор е особено релевантен за толкувањето на планинските предели во традиционалните култури, каде што планината и дрвото се доживуваат како места на пробив на светото во профаната реалност. Во тие рамки, планината се појавува како архетипски симбол на вертикалната оска што ги поврзува небото, земјата и подземниот свет, со што се воспоставува нејзината функција како медијатор меѓу космичките сфери. Симболизмот на Космичката планина и симболизмот на Дрвото на светот, односно Космичкото дрво, се комплементарни и меѓусебно се надополнуваат, претставувајќи составни елементи на митската концепција за Космичката оска или Световниот столб (*Axis mundi*). Но, во расказите на Подгорец, и дрвото и планината се и животворна сила, но и место на кое почнува и завршува животот.

„Откако се напи вода, пак се врати под буката, кај нас. Ја крена главата и разгледа наоколу. Потоа рикна. Силно и достоинствено, како што можеше и умееше тој, како што му прилегаше на водачот на стадото. Неговиот силен глас го разнесоа долините. Но брзо замолкна. По рикањето се затресе, се затетерави и падна на земјата. При паѓањето уште еднаш рикна. Пократко, но посилено. Тоа беше заден поздрав на планината што го порасна. Дик се роди во планината, во неа е и неговиот гроб“ (извадок од расказот *Дик*).

Во расказите на Видое Подгорец планината често се јавува како симбол на Мајката Земја, односно како хтонски простор во кој се одвива вечниот циклус на животот и смртта. Во расказот „Смртта доаѓа тихо“, животното, исцрпено и напуштено од силите, се искачува високо на планината, каде што го наоѓа своето последно почивалиште под големите борови. Овој мотив не ја претставува смртта како насилан прекин, туку како враќање во преградите на природата. Планината се појавува како мајчински простор што ги прима своите жители и им обезбедува мирно соединување со земјата од која потекнуваат.

Кога веќе беше искачена високо на планината, почувствува како силите ја напуштаат... Дојде под зелени, големи борови, над кои високо горе синееше чистото пролетно небо. И тука падна... Врвовите на боровите почнаа да се вртат бесно и нестивнато. Вителот ја опфати и неа. И долго, долго се мачеше така, прикештена во страшните преградки на смртта. Потем сè стана тихо... („Смртта доаѓа тихо“).

Описот на смртта, проследен со движењето на врвовите на боровите и со вителот што ја опфаќа животната единка, упатува на дејствувањето на хтонските сили, додека завршната тишина го означува конечното враќање кон првобитниот природен поредок. На тој начин, планината кај Подгорец не е само географски простор, туку архетипски симбол на Мајката Земја која ги раѓа, штити и на крајот повторно ги прима во својата утроба сите живи суштества. Дрвото и планината имаат своја изразена анимистичка страна. Тие се одухотворени, антропоморфизирани до степен да чувствуваат, дишат, живеат и умираат. Таа сраснатост со живиот свет, Подгорец умее да ја преточи во раскошен пејзаж со длабока емотивност и експресија:

Токму на средината на дворот. Милчови имаа еден голем брест кој одамна веќе беше сув. Чичко Марко многупати се закануваше да го исече, но тоа не го стори. Не му даваше срце

да земе секира од две причини: поради лозата што се лозеше по него, зашто секоја есен раѓаше многу грозје, и поради штрковото гнездо на неговиот врв... Чичко Марко долго ја зариваше острата секира во сувата срцевина на брестот. Најпосле тој искрцка како со заби пред умирање, застенка и заплака како да имаше душа и наведнувајќи се на едната страна, со силен тресок се струполи на земја (извадок од „Штрковото гнездо“).

Во расказот „Штрковото гнездо“, Видое Подгорец го антропоморфизира сувиот брест, претставувајќи го како живо суштество што го доживува сопствениот крај. Иако одамна е исушен, брестот останува носител на животот преку лозата што се искачува по неговото стебло и преку штрковото гнездо сместено на неговиот врв. На тој начин, дрвото ја задржува својата функција на посредник меѓу земното и небесното, односно ги обединува хтонските и уранските принципи. Чинот на неговото сечење е опишан како вистинска смртна агонија: брестот „искрцка како со заби пред умирање“, „застенка и заплака“, што упатува на неговата духовна и симболична оживеаност. Неговото конечно паѓање на земја може да се интерпретира како враќање кон првобитниот извор на постоењето – Мајката Земја. Ако исправеното дрво ја симболизира световната оска што се стреми кон небото, тогаш неговото уривање го означува прекилот на таа вертикала и повторното соединување со хтонскиот принцип.

Во оваа перспектива, смртта на брестот не претставува конечен исчезнувачки чин, туку природен дел од космичкиот циклус. Како што животните во расказите на Подгорец ја наоѓаат својата последна починка во преграатките на планината, така и дрвото, по исполнувањето на својата животна и симболичка улога, паѓа во преграатките на земјата. Со тоа се воспоставува архетипската претстава за природата како Голема Мајка која ги прима сите свои созданија – луѓе, животни и растенија – враќајќи ги во нејзината плодна и животворна утроба. Архетипскиот мотив на световната оска претставува еден од најзначајните симболи во митолошките и космолошките претстави на различни култури. Како симболичка врска помеѓу различните нивоа на постоењето, тој најчесто се манифестира преку претставите за планината, дрвото и другите вертикално поставени структури што ја изразуваат поврзаноста меѓу подземниот, земниот и небесниот свет. Во овој контекст, мотивот на Дрвото на светот е тесно поврзан со митолошките концепции за организацијата и структурата на космосот. Во митолошките системи на бројни народи, космосот се прикажува како огромно дрво чии корени се протегаат во подземниот свет, стеблото се наоѓа во сферата на човековото постоење, додека крошната се издига кон небесните и божествените простори. Оваа космолошка претстава ја нагласува улогата на дрвото како медијатор помеѓу различните космички сфери и како централен елемент во одржувањето на универзалниот поредок. Во рамките на архаичните култови на древните заедници, дрвото поседувало изразена космичка и плодородна симболика. Често било перципирано како манифестација на плодотворната сила на Мајката Земја, што му овозможило да добие изразени женски конотации. Поради тоа, и покрај неговата вертикална форма која во одредени интерпретации се поврзува со фалусната симболика, дрвото во голем број митолошки и религиски традиции претежно се восприема како симбол на плодноста, обновувањето и животворниот принцип. Дополнително, теоретските согледувања на Љупчо С. Ристески придонесуваат за разбирање на локалните форми на сакрализација на просторот во македонската народна култура. Ристески ја нагласува улогата на

планината како носител на културна меморија и како место во кое се вкрстуваат историското, митското и религиското искуство. Во неговите анализи, планината не е само географска реалност, туку културно моделиран простор во кој се проектираат колективните претстави за потеклото, редот и светоста. Токму затоа, уништувањето на планината нараторот го доживува како уништување на домот, сечење на коренот, секнување на животот:

Телото на мојата планина од детството и лицето на заспаната богинка пред будење, нејзините млечни дојки, од кои со векови бликала свежина, здравје, радост и живот за луѓето, животните и птиците; нејзините колкови и нејзината утроба - сето тоа истите тие луѓе го разриле, го раздробиле, го упропастиле, го осакатиле, го испоганиле... Оваа слика ми внушуваше чувство дека пред себе гледам лице на богинка од паганската митологија на моите заткарпатски предедовци пред утринско будење. Очите само што не ѝ се отвориле. Околу усните ѝ се разлева блажена, беспорочна насмевка. По нежната кожа ѝ испопаѓале дребнави, уште неизладени капки пот... („Тагата на планината“).

Овој мотив може да се поврзе со концептот на „херојско патување“ што го разработува Џозеф Кембел. Според него, јунакот мора да го напушти сигурниот свет, да се соочи со непознатото и да се врати променет. Кај Подгорец, планината е просторот каде се случува таа внатрешна преобразба. Таа станува место на проверка на храброста, истрајноста и моралните вредности. Концептот на херојското патување на Џозеф Кембл може продуктивно да се поврзе со расказите на Видое Подгорец преку нивната иницијациска структура и просторно-симболичка организација. Иако Подгорец не гради класичен митолошки еп, неговите детски јунаци често поминуваат низ имплицитни фази што кореспондираат со моделот на Кембл: повик кон искуство (детската љубопитност), премин во „друг“ простор (планината како лиминален свет), соочување со искуства на искушение и созревање, и симболично враќање во секојдневниот живот со ново разбирање на светот. Во овој контекст, Беласица функционира како еквивалент на „митолошкиот праг“ од теоријата на Кембл – простор на трансформација каде што јунакот ја напушта сигурноста на домот и влегува во непознатото. Наместо универзална митска авантура, се појавува интимна, детска и просторно ограничена верзија на херојското патување, во која централниот акцент е ставен на созревањето преку контакт со природата и колективната меморија.

Не, не можев да ја понесам во своите гради огромната тага на планината. А се плашев и да не ме обвини поради предавство, поради рамнодушност дека целиот свој живот не мрднав ни со малиот прст да ѝ помогнам со нешто, да ја спасам од грубите насилства, да спасам макар едно делче од нејзината девственост, чистота и убавина, едно делче колку што е човечкото срце! А кога сите луѓе би ѝ помогнале само по толку, колку што им се срцата, таа би била спасена, таа би воскреснала („Тагата на планината“).

Но, од друга страна, пак, за Подгорец планината е вечно изгубениот дом, а пишувањето за неа – своевидна потрага по него. Неговите јунаци западнати во своевидно бездомништво на духот, трагаат по духовниот дом, по патот кој ќе ги одведе до матката на првородението. Според Марија Тодороска, „на желбата постојано и спонтано да се престојува во свет простор ѝ кореспондира желбата да се живее засекогаш, благодарение на повторувањето на архетипалните дејства во вечноста. Повторувањето на архетипите ја манифестира парадоксалната желба за достигнување на идеална форма (парадигмата, архетипот), во рамките на условите на човековото постоење, да се биде во

временско траење, но без неговите ограничувања, без неговата иреверзибилност.“

Заклучок

Од направената анализа може да се заклучи дека митската слика на планината во расказите на Видое Подгорец има повеќеслојно значење. Таа е истовремено свето место, простор на искушение и симбол на традицијата. Преку овој мотив, авторот ја изразува духовната димензија на човековото постоење и неговата поврзаност со природата. Планината во неговите раскази не е само пејзаж, туку симболички центар на дејството и носител на вредности. Таа претставува мост меѓу реалното и митското, меѓу индивидуалното искуство и колективната традиција. Токму затоа, митската слика на планината е еден од клучните елементи што му даваат длабочина и уметничка вредност на творештвото на Подгорец.

Библиографија:

Campbell, J. (2008). *The hero with a thousand faces* (3rd ed.). New World Library. (Original work published 1949).

Eliade, M. (1959). *The sacred and the profane: The nature of religion*. Harcourt.

Eliade, M. (1963). *Myth and reality*. Harper & Row.

Ристески, Љ. С. (2000). Просторот и границите меѓу световите. *ЕтноАнтропозум*, 1, 154–178. <https://doi.org/10.37620/EAZ0010154r>.

Ристески, Љ. С. (2005). *Категориите простор и време во народната култура на Македонците*. Матица македонска.

Ристески, Љ. С. (2009). Феноменологија на народната религија: Примери од македонската народна традиција. *ЕтноАнтропозум*, 7, 132–156. <https://doi.org/10.37620/EAZ0970132r>.

Извор:

Подгорец, В. (1987). *Островот на ветровите*. Наша книга. Скопје